

VYJÁDŘENÍ POROTY KONSENSUÁLNÍ KONFERENCE

Konsensuální konference zabývající se návratem lidí bez domova do bydlení

Anna Šabatová, Veřejná ochránkyně práv 2014–2020; Tomáš Sirovátka, profesor MU v Brně; Ilja Hradecký, emeritní ředitel Naděje; Martin Hollý, ředitel Psychiatrické nemocnice Bohnice; Dana Nedělníková, ředitelka Sítě aktérů pro domov (S.A.D.)

19. květen 2021

Úvod

Možnost mít kde bydlet, kam složit hlavu, mít svůj domov, je nejen právem daným mezinárodními smlouvami, ale především nejhlubší lidskou potřebou, jejíž uspokojení je základním předpokladem pro naplnění dalších potřeb a společenských rolí. Bezdomovství je nedůstojným jevem evropské společnosti 21. století. Možnost bydlet nelze podmiňovat zásluhami, je třeba ji chápat jako životní potřebu. Nezbytným předpokladem úspěšného řešení tohoto tíživého jevu je uznání těchto základních východisek, vůle ho řešit, a poctivé hledání širšího společenského a politického konsenzu, který není limitován parlamentní většinou a čtyřmi lety volebního období. Konkrétní představy o řešení se pak mohou různit.

Problematika bezdomovství je široká a komplexní a bez přiměřených kvantitativních i kvalitativních poznatků i obtížně uchopitelná.

Zásadním problémem je skutečnost, že téma bezdomovství a jeho řešení, resp. ukončování, leží obecně na okraji zájmu jak politické reprezentace, tak veřejné správy i většinové společnosti. Často nejde jen o nezáměr, jednostranné a stereotypní prezentace bezdomovství, ale i o neochotu velké části politické reprezentace se na různých úrovních řešením bezdomovství zabývat. Překážky, jako je nedostupnost bydlení či diskriminace na trhu s bydlením, jsou spíše důsledkem těchto postojů. Téma samo o sobě nese stigma, které do velké míry podporují sdělovací prostředky.

Nepochybně existují i vážné překážky na straně lidí bez domova, patří mezi ně chudoba a zadluženost, špatný zdravotní stav včetně duševních onemocnění, nedůvěra ve vymahatelnost práva, opakovaná zkušenost s nevstřícným přístupem institucí bez možnosti se k pomoci vyjadřovat, bez respektu k jejich potřebám a rezignace označovaná jako naučená bezmocnost. Rezignace na řešení bezdomovství se však netýká jen samotných lidí bez domova, ale také veřejné správy jako celku.

Překážky a návrhy řešení

Nedostatek pozornosti problému bezdomovství

Pozornost věnovaná problému bezdomovství politickými subjekty a orgány veřejné správy je nízká, i když na úrovni obcí existuje řada snah o řešení. Převážná většina české veřejnosti přitom považuje zavedení systému sociálního bydlení za potřebné. Přetrvává však nadále neujasněná politika státu, chybějící legislativní rámec, nevyjasněné kompetence a nedostatečná finanční podpora pro řešení problému. V minulých letech byl sice navržen poměrně rozsáhlý koncepční materiál „Koncepte prevence a řešení problematiky

bezdomovectví v ČR do roku 2020" (MPSV, 2013), k jeho realizaci však nedošlo, přestože programové prohlášení vlády takové kroky slíbilo. Rovněž z „Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015–2025“, která měla vymezovat směr budování systému sociálního bydlení, byla naplněna jen menší část opatření. Ačkoliv deklarativně Česká republika i v tomto dokumentu uznává bydlení jako základní lidskou potřebu a přiznává právo na bydlení i v obecných právních předpisech, prosazování tohoto práva konkrétními kroky zajišťuje jen v malé míře. V praxi se naopak prosazují v oblasti bydlení především tržní principy. V posledním desetiletí situaci komplikuje i celosvětový vývoj spočívající v tzv. financionalizaci bydlení. Jde o procesy, kdy se nákup bytů ve velkém stává především investiční komoditou a až druhotně je zohledněno, že byty mají především uspokojovat potřebu bydlení.

Návrh řešení

Základním předpokladem úspěchu při ukončování bezdomovství je dosažení politického konsenzu. Klíčoví aktéři musí být schopni rozvinout závazný společný rámec pro vytváření lokálních i národních politik vycházejících z informovaných rozhodnutí vedených snahou o řešení bytové nouze na všech úrovních. Ze strany občanské a odborné veřejnosti, politických aktérů, měst a obcí zainteresovaných na řešení problému je potřeba věnovat pozornost edukaci široké veřejnosti, politické reprezentace nevyjímaje. Žádoucí je dlouhodobá cílená osvětová kampaň na podporu ukončování bezdomovství, spojená se zvyšováním povědomí o jeho strukturálních příčinách a možných řešeních. Je potřeba odstranit mediální stigma sociálního bydlení. Součástí práce s veřejným míněním by měla být relativizace zásluhových principů a zvyšování citlivosti k rozdílům mezi individuálním a institucionálním selháváním.

Absence přístupu založeného na komplexním poznání bezdomovství

Poznatky o bezdomovství jsou nedostatečné a nakládá se s nimi účelově. Jedna z příčin dlouhodobé stagnace v řešení bezdomovství spočívá v nedostatku relevantních informací o charakteru životních situací v různých podobách bytové nouze a absence bydlení, o cílových skupinách, jejich zdravotním (fyzickém, psychickém, mentálním a smyslovém) stavu, resp. zdravotním postižení. Současně ani data, která dostupná jsou, nepředstavují v politických diskusích určující vodítko pro rozhodování.

Evropská observatoř bezdomovství vytvořila již v roce 2007 typologii ETHOS, která zahrnuje celou šíři životních situací osob a domácností spojených s bezdomovstvím od stavu bez střechy, bez bydlení až po nejisté a nevyhovující bydlení. Údaje zjišťované různými průzkumy v ČR však zachycují jen část osob bez domova a osob ohrožených bezdomovectvím. Při využití více zdrojů informací a s přihlédnutím k definici bezdomovectví ETHOS, která zachycuje širší okruh situací bezdomovectví, se ukazuje, že jde řádově spíše o statisíce než desetitisíce osob, a že jejich počty narůstají. Pokus o kvantifikaci bytové nouze na národní úrovni v roce 2019 selhal při nekompletní realizaci zadání rozděleného na několik studií podle kategorií typologie bytové nouze ETHOS. Aniž by dodavatelé jednoznačně vysvětlili redukci problematiky bytové nouze a identifikovali nejisté a nevyhovující bydlení jako další (nesečtené) kategorie, prezentují se i v sekundárních zdrojích jejich výstupy jako skutečné hodnoty bytové nouze. K dokončení výzkumu, který měl pokrývat bytovou nouzi v plné šíři dle typologie ETHOS, dodnes nedošlo a přes připomínky části odborné veřejnosti Česká republika nedisponuje informacemi o skutečném počtu lidí bez domova na svém území. Zkreslené hodnoty prezentované jako kvantitativní vyjádření bytové nouze v ČR bohužel převzaly národní i mezinárodní autority, jako je evropská

federace národních organizací pracujících s lidmi bez domova FEANTSA. To prakticky vede k podhodnocení rozměru bezdomovství v České republice.

V souhrnu to znamená nedostatek analytických výstupů, nedostupnost relevantních údajů a nedostatečnou práci s nimi. Na to navazuje problém neznalosti problematiky na straně různých aktérů v oblasti bydlení a účelové zkreslování informací. Stále znovu a znovu se vynořuje diskurs „zneužívání systému“ a redukce tématu na otázky bezpečnostních rizik. Problematika se tak záměrně zjednodušuje.

Návrh řešení

Komplexní poznání bezdomovství musí kvalitativně i kvantitativně obsáhnout celý rozměr nouze spojené s bydlením, včetně nevyhovujícího a nejistého bydlení. Je vhodné vytvořit odborné institucionální informační zázemí v podobě centra pro otázky bydlení, jehož úkolem by bylo shromažďovat a analyzovat komplexní data, vyhledávat příklady dobré praxe a přinášet zahraniční zkušenosti. Centrum by se zaměřovalo také na aplikovaný výzkum, udržovalo kontinuitu vědomostí a znalostí problematiky. Mohlo by být hlavním zdrojem informací o situaci v oblasti bydlení. Podílelo by se na formulaci návrhů politik bydlení na všech úrovních. Lidé, kteří v oblasti bydlení rozhodují, by měli mít možnost se na toto centrum obrátit pro kvalitní analytické podklady. Nemusí se jednat o zřízení nové instituce, možné je využití již existujících odborných struktur.

Roztříštěnost agendy a odpovědnosti

Bezdomovství svým mnohorozměrným charakterem zasahuje do několika různých oblastí působnosti veřejné správy. Vedle sociální problematiky jde především o bydlení a zdraví, ale zasahuje i do pravomoci spravedlnosti, školství, financí, do působnosti krajů a obcí.

Problémem komplexního řešení jsou uměle vytvořené bariéry v roztříštěnosti agendy a odpovědnosti na centrální úrovni mezi resorty a také mezi centrální úrovní státní správy na jedné straně a kraji a obcemi na straně druhé. V posledních letech byla gestorem problematiky postupně dvě ministerstva (MPSV a MMR) se zásadními ideovými rozdíly ve východiscích. Neexistuje horizontální konsenzus na úrovni ministerstev, ale ani konsenzus vertikální, tedy shoda mezi centrem a obcemi, na něž pak tíže problému bezdomovectví dopadá. Subsidiárně se do řešení zapojují nevládní občanské subjekty, církve i občané.

Stručně řečeno: Absentuje jedno místo nadané vůlí, odhodláním a pravomocemi, které by agendu ukončování bezdomovství koordinovalo.

Návrh řešení

Možnou odpovědí na tuto roztříštěnost je zřízení funkce koordinátora bydlení, případně vládního zmocněnce pro bydlení při vládě České republiky. Tento orgán by propojoval agendy dotčených resortů, stejně jako agendy na národní, regionální i lokální úrovni. Byl by jednotným místem pro komunikaci agendy a styk s odbornou i laickou veřejností. Je však nutné vymezit přesně předmět působnosti tohoto orgánu a svěřit mu odpovídající pravomoci.

Roztříštěnost přístupů a absence koordinace resortů a úrovní veřejné správy představuje v České republice obecnější problém a je proto potřebné mu věnovat zvláštní pozornost. Je nutné na centrální úrovni zvládnout prolínání dalších strategií, koncepcí a politik, věcně souvisejících (kromě podpory bydlení k nim patří například prevence chudoby a sociálního vyloučení, propojení zdravotní politiky, sociálních a dalších návazných služeb, financování sociálních služeb, prevence závislostí, koncepce rozvoje výchovy a vzdělávání). Koordinaci

takových komplexnějších strategií by mohl zajišťovat orgán pověřený obecnějším mandátem, například Sociální rada vlády ČR.

Pro dosažení úspěchu v prevenci a řešení bezdomovství je však nutno dosáhnout co nejdříve konsenzu při formulování strategií a politik, a tento konsenzus je třeba rozvíjet na státní, krajské i obecní úrovni. Lidé bez domova a lidé se zkušeností při tom nemají být z tvorby a implementace těchto politik vynecháváni. Výsledkem konsenzu musí být vytvoření příznivého legislativního prostředí pro upřednostnění sociálního bydlení.

Absence legislativního ukotvení

Dlouhodobě se vede bezcílná debata o povaze a definici cílové skupiny pro oblast podpory v bydlení. Prolínají se protichůdné názory, zda se zaměřit více nebo dříve na sociální bydlení pro skupiny v akutní krizi, nebo na dostupné bydlení pro širší skupiny společnosti, které jsou ohroženy ztrátou kvalitního bydlení, nebo je nemohou získat. Složitost a šíře této diskuse zahrnuje řadu témat a bez dohody na prioritách se cesta k řešením uzavírá a vede k rezignaci na řešení.

Chybí zákonné vymezení pojmu, předmětu a podstaty „sociálního bydlení“ a stejně tak vymezení pojmu, předmětu a podstaty „dostupného bydlení“. Absence konsenzu na těchto základních pojmech je překážkou na cestě k vytvoření a formulaci strategie bydlení obyvatel České republiky, respektive k přijetí příslušných zákonů.

Podobně se střetávají názory na prioritu „buď – anebo“: buď zavést sociální, nebo naopak dostupné bydlení, buď pouze housing first (nejprve bydlení podle objektivní potřeby domácnosti bez ztěžování přístupu dalšími podmínkami), anebo jen housing ready (forma dostupného bydlení), buď podporovat lidi bez domova, nebo lidi přímo ohrožené ztrátou bydlení či nemožností je získat – především seniory, mladé rodiny, osamělé matky atd. Posuzování zásluhovosti pro získání bytu, zvyšování prahů nepřiměřenými podmínkami, rozhodování orientované pouze na rizika, představují ve snahách o legislativní úpravu problematická vodítka.

Návrh řešení

Dlouhodobé přešlapování kolem ukončování bezdomovství ukazuje, že je pro Českou republiku nutné legislativní ukotvení jak sociálního, tak dostupného bydlení. Je však účelné jejich vzájemné rozlišení a odlišení, protože každá z těchto forem bydlení je určena pro jiné skupiny obyvatel a každá vyžaduje jiné parametry jak samotného bydlení, tak další doprovodné služby. Zároveň je potřeba zohlednit fakt, že dlouhodobě neřešená dostupnost bydlení se postupně promítá do rostoucích potřeb sociálního bydlení.

Je nutno akceptovat, že situace domácností a jednotlivců v oblasti bydlení jsou velmi různé a odlišné. Podle toho je nutno volit strategie a postupy řešení těchto situací. Dostupné bydlení a sociální bydlení spolu koexistují, každá oblast ale má své specifické institucionální uspořádání, specifické strategie a také postupy řešení.

Řešením jsou diferencované strategie a postupy jak pro dostupné, tak pro sociální bydlení. Příkladem je fakt, že problematika cenově dostupného bydlení (nabídka dostatku bytů za rozumné ceny) je organizována a řešena především na státní úrovni, zatímco problematika sociálního bydlení jako řešení naléhavé bytové nouze především na úrovni obcí.

Je také nezbytné uznat, že ani sociální bydlení není určeno homogenní cílové skupině a má umožňovat spíše určitou paletu možností než univerzální doprovodnou podporu. Ne každá domácnost v sociálním bytě potřebuje využít sociální práci, ale pro potřebnou většinu musí být taková pomoc dostupná. Stejně tak dostupné bydlení nemusí být vázáno na sociální

práci a sociální dávky. Toto rozlišení je potřeba zahrnout do relevantních dokumentů a politické a správní praxe.

Pro ukončování bezdomovství jsou legitimní oba modely, housing first i housing ready, je vhodné je volit podle konkrétní situace jednotlivce nebo domácnosti. V daném místě a čase může významně převažovat vhodnost jedné z nich, nicméně v obecné rovině se jejich koexistence nevylučuje.

Je tedy nutné legislativně upravit nejméně tři oblasti: a) podmínky výstavby a provozování neziskového bydlení, aniž by se současně vydávala za úpravu sociálního bydlení, b) samotné sociální bydlení, c) dostupné bydlení. Pro ukončování bezdomovství je při tom zásadní forma sociálního bydlení.

Chudoba a zadlužení

Bezdomovství je často spojeno s chudobou, materiálním nedostatkem, zadlužeností, exekucemi. K tomu se mnohdy přidružuje zdravotní postižení a chronické onemocnění, u lidí přežívajících dlouhodobě bez domova chybí přirozené sociální vazby, a to brání v mnoha případech řešení nepříznivé sociální situace spojené s absencí bydlení. Zadluženost je při řešení přístupu k bydlení často nepřekonatelnou překážkou.

Chudoba lidí bez domova významně ztěžuje dostupnost sociálních, zdravotních a dalších veřejných služeb. Už malý výpadek příjmů na straně člověka (nejen) bez domova může znamenat pád do prakticky neřešitelné situace. Poskytování jednorázových okamžitých dávek pomoci za účelem udržení bydlení je při tom závislé na subjektivním posouzení, na odpovědnosti nebo benevolenci konkrétních pracovníků Úřadu práce. Jejich rozhodování v této oblasti se primárně (metodicky) neorientuje na ukončování bezdomovství či prevenci ztráty bydlení a je málo předvídatelné. Chybí propojení zdravotní a sociální problematiky v hodnocení domácností a jedinců v situaci krize bydlení.

Šanci na udržení bydlení, resp. na návrat do bydlení významně snižuje zadlužení a vysoké nebo násobné exekuce osob a domácností. Člověk s vysokými exekucemi, stejně jako člověk, jehož dluhy převyšují jeho majetek, resp. očekávané budoucí příjmy, se často uchyluje do šedé zóny nelegální práce a orientuje na přežití, aniž by dluhy splácel. Přitom může zatěžovat veřejné finance ve zdravotnictví, sociálních službách, případně i věznicích.

Návrh řešení

Politiky ukončování bezdomovství nesmí vytvářet nepřekonatelné překážky pro udržení bydlení či návrat do bydlení. Je třeba odstranit kontraproduktivní podmínku pro poskytnutí jednorázových okamžitých dávek pomoci (MOP) za účelem udržení bydlení, a to registraci žadatele jako uchazeče o práci na Úřadě práce. Tímto opatřením by se rozšířil okruh žadatelů s nárokem na poskytnutí této podpory (například důchodců). Součástí řešení by měla být formulace standardu v oblasti poskytování jednorázových okamžitých dávek zacílená na udržení bydlení. Mimořádná okamžitá pomoc je jedním z možných nástrojů, vznikají mohou i jiné. Důležité je, aby rozhodování Úřadu práce v této oblasti bylo více předvídatelné, cílené, a zároveň nezávislé na stupni empatie, benevolenci nebo naopak přísnosti či opatrnosti konkrétního pracovníka úřadu. Metodika by měla být oporou pro obě strany.

Při hodnocení potřebnosti domácností je potřeba brát ohled na propojení sociálních a zdravotních kritérií, aby relevantní zdravotní rizika, např. skryté závislosti, psychická onemocnění, nebyla při řešení nepříznivé sociální situace domácnosti nebo jednotlivce v krizi opomenuta nebo připsána k tíži žadatele.

Pro odstranění zásadní překážky k udržení nebo získání bydlení, totiž předlužení, je nutno změnit optiku nahlížení na proces oddlužení, resp. osobního bankrotu, a to jak z hlediska sociálního, tak ekonomického. Velkorysejší, resp. racionální podmínky oddlužení nebo i odpuštění dluhu zejména vůči státu, obcím, zdravotním pojišťovnám by mohly být pro stát ekonomicky výhodnější než vymáhání nedobytných pohledávek.

Překážky na úrovni bytové politiky obcí

Obce mají podle zákona v souladu s místními potřebami a místními zvyklostmi uspokojovat potřebu bydlení. Řada obcí v devadesátých letech mnoho bytů prodala a dnes nemá kapacitu bytového fondu, a tak se některé obce nacházejí v situaci, že nemají ani byty, ani dostatečné finanční prostředky k tomu, aby tento úkol naplňovaly.

Problémem v obcích jsou také dluhy z nájemného v obecních bytech. Sociální a majetkové odbory spolu zpravidla nekomunikují, nehledě na to, že v případě zadlužené domácnosti mohou mít protichůdné zájmy.

Jinou stránkou problému je pronajímání bytů v obecním vlastnictví. Z příspěvku z ministerstva vnitra předneseného na konsenzuální konferenci o bezdomovectví vyplynulo, že při posuzování 36 obdržených pravidel a návrhů pravidel pro přidělování bytů bylo ve 30 případech zjištěno porušení zákona. Zůstává otázkou, jak je tomu s pravidly, která ministerstvo neposuzovalo.

Pro řešení sociálního bydlení obce volají po jeho definici a zákonném rámci. Absenci zákona částečně suplují dotační programy, které však pro značnou administrativní náročnost nejsou pro všechny obce dostupné. Zástupci obcí proto takové řešení pokládají za nelegitimní a v praktické rovině za nedostatečné.

Návrh řešení

Tyto překážky vyžadují především legislativní úpravu sociálního a dostupného bydlení. Jednou z možností, jak získat dostupné nebo sociální byty, je stanovení zákonné povinnosti soukromým investorům vyčlenit určité procento bytů pro sociální účely, podpořené např. investiční dotací. Tento postup je již dlouhou dobu naplňován v řadě zemí, např. v Rakousku či Německu, a rozvíjí cesty k bydlení i k samotnému poklesu počtu lidí bez domova. Pro nekomerční výstavbu bytů je důležitým nástrojem přijetí právní normy upravující neziskové podnikání v oblasti bydlení. Ať už půjde o obecní výstavbu, družstva nebo jiný typ neziskového bydlení. Zákon by měl současně vymezit podmínky pro dlouhodobou udržitelnost sociálních bytů a dostatečnou odolnost proti změnám na radnicích.

Pro předcházení bezdomovství jsou zásadní preventivní opatření. Pokud se rodina dostane do tíživé situace a není schopna platit nájem, měl by to být sociální odbor obce, který včas nabídne rodině pomoc. K tomu by měla napomoci funkční spolupráce majetkového a sociálního odboru, která sleduje společný cíl předcházení bezdomovství a neupřednostní rychlé vystěhování nájemníků, ale naopak prostřednictvím kvalifikované sociální práce nabídne pomoc s překonáním obtížného období. U domácností, které využívají podporu sociálních pracovníků, je však nezbytné udržet takové oddělení obou agend, které neponechá klienty v nejistotě, pro koho sociální pracovník pracuje a zachová možnosti vztahů s klienty postavených na důvěře.

Kromě investiční podpory obecní výstavby sociálního bydlení je nutné počítat s finančním zabezpečením kapacit sociální práce, ať už prostřednictvím sociálních služeb nebo obecních sociálních pracovníků.

Nutné je také podpořit ochotu soukromých majitelů bytů k jejich pronajímání pro sociální účely formou garancí, např. garančního fondu, pro případ dluhů na nájemném nebo poškození bytu.

Překážky na úrovni sociální práce a sítě odpovídajících služeb

Panuje shoda na tom, že sociální práce s lidmi bez domova a s lidmi ohroženými bezdomovstvím je jedním ze základních předpokladů řešení problematiky, a je reflektována i v řadě programových dokumentů (Strategie sociálního začleňování a jiné). Současně je nezbytné uznat, že sociální práce sama o sobě nedokáže vyřešit problémy bezdomovství, nejsou-li dostupné byty, nízkoprahové zdravotní služby, podporované zaměstnávání a další zdroje.

Sociální práce na obcích je trvale podfinancována a obce a kraje tak nemají dostatečnou kapacitu pro sociální práci s lidmi v bytové nouzi. Rovněž sociální služby v řadě regionů neodpovídají místním potřebám, a to jak kapacitně, tak ve svém rozmístění v území a v zaměření. Chybí specializované služby pro lidi bez domova v seniorském věku, se zdravotním omezením a s duševním onemocněním, včetně služeb na sociálně zdravotním pomezí. Přestože je bezdomovství spojeno s vyšším výskytem mnoha onemocnění, je adekvátní zdravotní péče až na výjimky lidem bez domova prakticky nedostupná, stejně jako běžné úhradové služby sociální péče. Současně významnou část kapacitně nedostačujících azylových domů obývají lidé, kteří by dokázali samostatně bydlet s levnější terénní podporou sociálních pracovníků. Setrvávají však v sociální službě, protože se do běžného či sociálního bydlení nedostanou.

Zákonné vymezení druhů sociálních služeb a podmínek jejich poskytování v důsledku přispívá k tomu, že část lidí bez domova se specifickými potřebami na služby nedosáhne. Jde zejména o seniory bez domova, kterých přibývá (Naděže uvádí v Praze 12 % z celkového počtu lidí bez domova a jejich počet stabilně roste), lidi s infekční nemocí, jejichž zdravotní stav nevyžaduje hospitalizaci, ale potřebují léčebný režim, lidi se sníženou soběstačností, s duševním onemocněním, cizince – občany Evropské unie aj., pro něž je hledání bydlení značně složitější.

Regulace základních činností sociálních služeb a obecně rozsah formálních nároků omezuje možnosti sociálních pracovníků reagovat na specifické potřeby klientů. Důraz na standardizaci sociální práce, nastavení a vymáhání výkonových ukazatelů je často kontraproduktivní při řešení životní situace klientů a nepřispívá k integraci lidí bez domova do společnosti a bydlení. S rostoucím propracováním systému služeb roste počet zábran, na které sociální pracovníci s klienty narazí. Zejména sociální práce na obci je dále poznamenána tlakem politických zadání, které ji často orientují na upřednostnění zájmů obce a široké veřejnosti (klid na veřejném prostranství, úhrada nájmu v obecních bytech) před řešením problémů bezdomovství.

V oblasti služeb sociální prevence se nedostávají finanční prostředky, řadu služeb poskytují nevládní organizace se značně omezenými možnostmi.

Návrh řešení

Je nezbytné systémově zajistit prostředky na financování služeb sociální prevence. Pokud to myslíme s ukončováním bezdomovství vážně, musí být k dispozici dostatek kvalifikovaných sociálních pracovníků, který bude odpovídat skutečné potřebnosti (podle počtu lidí v bytové nouzi). Je třeba pragmaticky vyhodnocovat nejen náklady na zajištění těchto služeb, ale i náklady na řešení dopadů jejich absence. Podobně je potřeba vyhodnocovat vliv regulací a

výkonových standardů v oblasti sociální práce a navazujících služeb z hlediska naplňování cílů sociálního začleňování a upravovat je na základě tohoto zhodnocení.

Důležitým předpokladem pro řešení bezdomovství je rozšíření specializované sítě služeb pro lidi bez domova. V těchto službách je nutné zvýšit komfort a bezpečí klientů, zejména posílit podmínky pro soukromí a lidskou důstojnost, např. ubytování v 1 – 2 lůžkových pokojích. Je třeba budovat nové kapacity pro lidi bez domova v seniorském věku, pro lidi bez domova se zdravotním postižením a pro lidi s duševním onemocněním, pro lidi závislé na návykových látkách. Kapacitní možnosti sociální práce na obcích II. a III. typu a sociálních služeb je třeba posuzovat ve vztahu k jejich výlučnosti a potřebám lidí v bytové nouzi. Nelze např. považovat za řešení bezdomovství pouhé posílení sociální práce na obci tam, kde místní potřeby vyžadují pobytové služby. Zcela zásadní je pak posílení samotných kapacit sociálního bydlení.

Sociální práci na obci je nutné koncipovat tak, aby v dialogu s lidmi v bytové nouzi cílila na zabydlení, zlepšení podmínek pro bydlení a podporu při plnění povinností směřujících k udržení v bytě v rozsahu běžného nájemníka, nikoli na minimalizaci podnikatelských rizik vlastníka bytu, a to i v případě, že jím je obec. Kontrolní a podpůrné prvky je třeba uchovat maximálně transparentní a oddělené.

Dále je nezbytná podpora kapacit terénních služeb pro cizince ze zemí EU.

Dostupnost zdravotních služeb je nedílnou součástí komplexního řešení bezdomovství. To vyžaduje jednak legislativní zakotvení pouliční medicíny (street medicíny), vytvoření úhradových mechanismů a zároveň nastavení motivačních plateb z veřejného zdravotního pojištění u stávajících poskytovatelů zdravotních služeb pro cílovou skupinu. Řešení je vhodné doplnit o zavedení multidisciplinárního přístupu (zejména na zdravotně-sociálním pomezí), který zvýší efektivitu zdravotních intervencí i kvalitu života lidí bez domova.

Nedostatek financí pro ukončování bezdomovství

Otázky financování jsou průřezové a prolínají se téměř všemi uvedenými tématy.

Stát neposkytuje dostatečné garance provozní a ekonomické podpory pro širší výstavbu vhodných bytů.

Pro obce je překážkou financování bydlení jako takové, ekonomicko-provozní komplikace, administrativní náročnost přístupu k dotacím včetně evropských dotací ze strukturálních fondů. Lokální dotace poskytované MMR bývají pro obce kvůli složitému vykazování často až kontraproduktivní. Podmínky výzev a dotačních řízení jsou ve svém věcném zaměření opakovaně dimenzovány tak, že umožňují pouze replikace snadno představitelných, dříve realizovaných řešení, bez možnosti ověřovat nové tvořivé možnosti pomoci, které by často již ve fázi zpracování projektu narazily na normované parametry zadání.

Chybí investiční prostředky pro rozvoj infrastruktury služeb sociální prevence, tyto služby zůstávají obvykle mimo oblast zájmu, daleko za službami sociální péče. Větší část služeb prevence při tom poskytují nevládní organizace s velmi omezenými možnostmi.

Zákon o sociálním bydlení, resp. zákon o dostupném bydlení nejsou dostatečně suplovány dotačními programy. Tyto programy nepředstavují legitimní řešení a v praktické rovině nejsou dostačující.

Návrh řešení

Stát by měl zajistit investiční podporu obcí pro výstavbu dostupného bydlení a sociálního bydlení. Financování podpory bydlení je třeba zefektivnit tak, aby stimulovalo zájem obcí, krajů, nevládních organizací i soukromých vlastníků na podpoře bydlení (např. obnova titulu

podporovaného bydlení pro osoby s nízkými příjmy, seniory a zdravotně znevýhodněné) a zjednodušit tak, aby bylo přístupné i pro malé obce bez administrativního aparátu. Dotační podmínky musí umožňovat také inovativní přístupy obcí k řešení a ukončování bezdomovství i za cenu složitějšího posuzování projektů odbornou komunitou.

Obce by měly vytvářet garanční a krizové fondy, které jsou důležitou pomocí pro získání a zejména udržení bydlení.

Závěr

Jako porota Konsensuální konference vyzýváme politiky, aby se přihlásili k myšlence „Česko ukončuje bezdomovství“ a zahájili nezbytné kroky vedoucí k tomuto cíli. Obracíme se také na média i širokou veřejnost, aby toto jejich úsilí podpořili, protože z důvodů výše zmíněných nelze bez jejich podpory tohoto hluboce lidského cíle dosáhnout. Je před volbami, tedy ten nejlepší čas, kdy začít.